

Економічна теорія

Денис ІЛЬНИЦЬКИЙ

**НАУКОВО-ОСВІТНЄ
ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО –
ЗАПОРУКА МІЖНАРОДНОЇ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ****Резюме**

Для створення передумов активізації в Україні науково-освітнього державно-приватного партнерства (далі – НОДПП) в роботі проведено узагальнення теорії та світового досвіду, яких бракує у вітчизняній науковій періодиці. Визначено провідну роль НОДПП як механізму поєднання інтересів держави, науково-освітніх інституцій та підприємств, що відповідає положенням концепції потрібної спіралі. Для цього ідентифіковано основні напрямки, форми, умови, чинники, типи, ризики, моделі НОДПП та наведено аргументи, що впливають зі світового досвіду, у якому особливу увагу приділено країнам ЄС. НОДПП слід розглядати як один з механізмів мобілізації стабільного фінансування та розвитку науково-освітнього потенціалу країн за рахунок його комерціалізації в межах інноваційних систем та створення конкурентних переваг для глобального та локального лідерства підприємств і економіки. НОДПП ідентифікується як базис для розвитку міст у глобальній економіці знань. Досвід та специфіка розвитку ЄС засвідчили існування значних відмінностей між країнами за рівнем активності в НОДПП. Основним інструментом зближення країн ЄС у сфері НОДПП є окреслення єдиних вимог до проведення державних закупівель. Розпочинаючи використання можливостей НОДПП, Україна має спиратися на результати вивчення світового досвіду.

© Денис Ільницький, 2015.

Ільницький Денис, канд. екон. наук, доцент, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, Україна.

Ключові слова

Університет, світовий досвід, інтелектуальний ресурс, державно-приватне партнерство, науково-освітній простір, міжнародна конкурентоспроможність.

Класифікація за JEL: I24, I25, F55.

Глобальна економічна криза призвела до падіння обсягів фінансових ресурсів, що спрямовуються в науково-освітню сферу, у більшості країн світу. Хоча окремі, найбільш розвинені країни, у т. ч. країни ЄС, навіть збільшили таке фінансування, адже вбачають у цьому секторі економіки запоруку забезпечення високого конкурентного статусу. Загострення глобальної конкуренції в науково-освітньому просторі приводить до концентрації значних обсягів ресурсів в обмеженому колі суб'єктів, які визначатимуть лідерів світової економіки в найближчі десятиліття. Тому дослідження державно-приватних партнерств у науково-освітній сфері, як механізму мобілізації ресурсів, збереження та формування конкурентних переваг, мають розглядатися як актуальні.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. У вітчизняній науковій періодиці цілу низку праць присвячено державно-приватному партнерству (далі – ДПП), але серед них бракує тих, які присвячено науці та освіті, що засвідчує нерозуміння актуальності їх розвитку в умовах загострення міжнародної конкуренції в глобальній економіці знань. ДПП з точки зору інвестиційної політики на засадах взаємодії держави та бізнесу ґрунтовно аналізує Л. Гриценко, хоча основний наголос вона робить на інфраструктурні галузі, але одночасно пропонує 37 % ресурсів Національної програми розвитку соціальної сфери в Україні спрямовувати в освіту [5; 6]. Переваги державно-приватного партнерства для вищих навчальних закладів і приватного сектору узагальнено Р. Хусаїновим [12]. Вивченню досвіду розвитку ДПП як спеціальних форм міжнародного економічного співробітництва присвячено праці О. Гуриченко, але він також практично не звертає уваги на освіту, хоча справедливо визначає концесії як найпоширенішу форму ДПП [7]. Аналогічну ва-

ду мають праці М. Авксентьева, який концентрувався на розгляді ДПП як сучасному механізму залучення інвестицій в інфраструктурні галузі України [1].

Разом із тим, іноземні автори висунули концепцію потрійної спіралі, у якій обґрунтовується необхідність ДПП в науково-освітній сфері [22]. Експерти Світового економічного форуму визначають ДПП як добровільний альянс між різними рівними учасниками з різних сфер, у якому вони погоджуються співпрацювати для досягнення спільної мети або задоволення конкретної потреби, що передбачає спільні ризики, обов'язки, кошти і компетенції [14]. У ЄС при Європейському інвестиційному банку створено центр експертизи ДПП, який періодично проводить дослідження та пропонує науковцям та практикам їх результати. Крім того, привертають увагу результати досліджень М. Латама та Г. Патріноса, які долучилися до систематизації та стратифікації форм і типів ДПП [33; 35]. Дослідники також на основі міжнародного досвіду ідентифікують переваги та недоліки ДПП в освіті (далі – ДППО) для їх учасників [19].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що НОДПП в Україні справді має місце, бракує доказів його існування, аналізу проблем та успішного розвитку. З проблемами браку підзвітності, розкриття інформації стикаються й інші країни, вивчення досвіду яких може підштовхнути розвиток НОДПП в Україні. Досі відсутнє єдине бачення ролі та місця НОДПП в системі соціально-економічного розвитку України, його теоретичного підґрунтя. Вивчення світового досвіду, зокрема досвіду країн ЄС, може збагатити вітчизняних науковців та практиків ідеями щодо можливостей реалізації ініціатив НОДПП.

Постановка завдання. Метою статті є проведення актуалізації поглядів та узагальнення тих аспектів світового досвіду, що відсутні у вітчизняній науковій періодиці, для створення передумов активізації НОДПП в Україні в умовах глобальної економічної кризи, падіння обсягів фінансових ресурсів та загострення глобальної конкуренції в науково-освітньому просторі. Для цього в роботі слід ідентифікувати основні напрямки, форми, умови, чинники, типи, ризики, моделі НОДПП та навести аргументи, що впливають зі світового досвіду, у якому особливу увагу приділено країнам ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичне підґрунтя. Глобальна економіка знань та сучасні глобальні тенденції розвитку вищої освіти засвідчують необхідність реагування на виклик формування країнами значних обсягів інтелектуального капіталу з метою забезпечення їх високого конкурентного статусу. Основний тягар цього виклику лягає на системи науки та освіти. Формування відкритої (масової) системи вищої освіти вимагає від неї широких партнерських відносин з усіма соціальними та економічними інституціями [15, с. 12–16].

Зростання значення інновацій, зумовлене інтенсифікацією наукових та технологічних досліджень, розвитком відповідних компетенцій, створює нові

«правила гри», які визначатимуть переможців у сучасній глобальній економіці. Ключовими компонентами формування та реалізації політик у цих умовах визначають такі [37]:

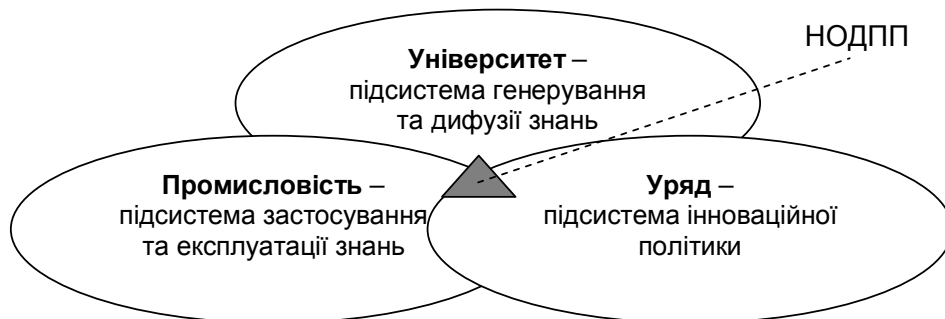
- підтримка, розвиток та отримання комерційних результатів від НДДКР;
- підтримка перетворення знань у товари (комодифікація знань), т. б. трансформація знань у безпосередні економічні об'єкти, наприклад, патенти.
- стимулювання зростання приватних НДДКР, уможливлення державно-приватного партнерства та доступ приватних фірм до державних НДДКР.

Зі зростанням рівня освіти, від початкової, середньої до вищої, відбувається поступове зміщення балансу між виконанням нею соціальної та економічної функцій. Що краще освіта виконує економічну функцію, то меншим є необхідність залучення в її розвиток держави, адже сформований в університетах інтелектуальний капітал спроможний самостійно відтворювати себе та приносити прибуток чи інші соціально-економічні ефекти його творцям. Одночасно розвинені країни доволі часто використовують фінансування діяльності університетів (особливо, коли йдеться про прикладні дослідження та професійно-технічну освіту) з метою субсидювання кінцевих отримувачів конкурентних переваг – підприємств.

НОДПП слід розглядати як один з механізмів забезпечення єдності суб'єктів, коло яких окреслено концепцією потрібної спіралі – держави, підприємств та університетів (рис. 1). З неоінституційної точки зору розрізняють три основних конфігурації (залежно від конфігурації площі перетину інтересів на рисунку будуть змінюватись) у позиціонуванні університетів, промисловості та урядових інституцій щодо один одного: I) **державницька конфігурація**, де держава відіграє провідну роль, управляючи науково-освітніми установами та промисловістю, а також обмежуючи їх здатність ініціювати і розвивати інноваційні перетворення (наприклад, у Росії, Китаї, деяких країнах Латинської Америки та Східної Європи країн); II) **конфігурація невтручання**, характеризується обмеженим втручанням держави в економіку (наприклад, США, деякі країни Західної Європи), з промисловістю як рушійною силою, а інші суб'єкти виступають як допоміжні структури і мають обмежену роль в інноваціях: університет діє здебільшого як постачальник кваліфікованого людського капіталу та інтелектуальних ресурсів, а уряд – регулятор соціальних та економічних механізмів; і III) **збалансована конфігурація**, характерна для переходу до суспільства знань, де університет та інші знаннєві установи, навіть беручи ініціативу в спільних проектах, діють у партнерстві з промисловістю і урядом [22]. З огляду на процеси руху знань між лідерами глобальних виробничих мереж та місцевими партнерами, НОДПП також є одним з каналів руху знань та механізмом обміну ними [20].

Рисунок 1

Місце НОДПП у візуалізації концепції потрійної спіралі

Тому в розвинених країнах світу з'явилася концепція підприємницького університету, котрий є ключовим у концепції потрійної спіралі, як такого, що займає проактивну позицію в застосуванні знання та створенні нового знання і діє в інтерактивному режимі, на відміну від лінійної моделі взаємозв'язків [8]. Фірми, підвищуючи свій технологічний рівень, залучають більш високого рівня освіту та розподіл знань, а уряди діють як державний підприємець та венчурний капіталіст на додачу до традиційної ролі регулятора. Університети, розвиваючи зв'язки, поєднують розрізнені об'єкти інтелектуальної власності, інші інтелектуальні ресурси та спільно використовують їх. Інновації як процес перестають бути справою винятково внутрішньокорпоративного характеру та починають залучати зовнішніх партнерів, серед яких і університети, які традиційно до інноваторів не відносили. «Третя» місія університету щодо залучення до місцевого, регіонального соціально-економічного розвитку, як перманентного процесу, є найбільш помітною в порівнянні з традиційними місіями з освіти та досліджень¹. Студенти підприємницького університету не лише є наступним поколінням професіоналів, а й готуються стати підприємцями та засновниками компаній. Підприємницький університет також є одним із суб'єктів, який створює нові технології та їх трансфер, перетворюючись з одного із джерел нових ідей для наявних фірм на джерело формування нових фірм.

Дослідники становлення економіки знань у країнах БРІКС доводять, що цінності діяльності університетів з часів Аристотеля залишаються ключовим

¹ Вважається, що третю місію університетів було окреслено в результаті другої академічної революції 1970-х в США та 1980-х років у країнах Західної Європи. Першою академічною революцією вважають виокремлення дослідницької функції університету на додачу до освітньої. Тепер університети світового класу нерозривно поєднують усі три функції.

фактором, що робить можливим створення університетами результатів, які в сучасних умовах мають високу ціну [13]. На цінності мають спиратись усі сторони, а головне – університети, як суб'єкт потрійної спіралі, однією з функцій якого є саме виховання (рис. 2).

Рисунок 2

Трансформація цінностей у результати у вищій школі

Джерело: Складено автором за [13].

Рівень розвитку партнерства суб'єктів потрійної спіралі використовується для аналізу економіки знань, наприклад, дослідження розвитку глобальних міст, що спирається на знання [47]. Досвід дослідження інноваційної системи міста Монтерей (Мексика) засвідчує, що коло суб'єктів, які визначають інституційну структуру співробітництва в межах потрійної спіралі, є надзвичайно широким та кожен з трьох компонентів спіралі має розглядатися широко [31]. Цілеспрямовані місцеві політики з формування інноваційних міст, міст знань спираються передусім на НОДПП за активною роллю університетів у них [49]. Вдалі приклади цього демонстрували Франкфурт-на-Майні та Гельсинки [40; 48].

Дослідники ідентифікують дві основні **організаційні форми** НОДПП – інституційну та контрактну, що підтверджується європейською практикою [2; 17]. До **інституційних** відносять механізми фондів ендаументу та цільові

фонди, інститути суспільної участі (суспільні, управляючі (керівні), піклувальні та інші ради), технопарки, центри трансферу технологій, ресурсні центри, спільні освітні структури, центри колективного користування. Разом з тим, у ЄС ідентифікують те, що держави та приватний бізнес можуть створювати практично будь-які спільні підприємства [16]. Контрактні або програмно-проектні можуть набувати таких форм, як стипендіальні програми, гранти, концесії, довгострокова оренда, інвестиційні контракти, освітні ваучери, освітні кредити, стажування студентів на підприємствах з майбутнім працевлаштуванням. Латам ідентифікує 7 основних напрямків ДППО [33]:

- прийняття та вдосконалення навчальних програм;
- приватна благодійність, у т. ч. з елементами комерції;
- розвиток державного потенціалу коштом приватного сектору;
- аутсорсинг управлінських функцій;
- програми державних закупівель;
- програми ваучерів;
- партнерства з розвитку інфраструктури освітніх закладів.

Основними аспектами розвитку ДППО, на які слід звернути увагу, називають питання доступу до освіти та участі в проектах та інституціях, якості, фінансування, розвитку потенціалу та управління, сталого розвитку, гнучкості та інновацій [33]. Очевидно, що на перших етапах розвитку ініціатив НОДПП має бути чітко визначено питання цілей, власності, у т. ч. інтелектуальної, аналізу дійсних потреб, впливу, а особливо важливо звернути увагу на підзвітність та розкриття необхідної інформації, звітності. Експерти Світового банку у виборі форм ДППО пропонують відштовхуватися від двох ключових аспектів – фінансування та умови надання послуг (табл. 1).

Укладання **контрактів** концентрується переважно на послугах, що можуть охоплювати професійні, допоміжні та супутні послуги, операційні та фінансові, послуги з управління людськими ресурсами, освітні та послуги з освіти специфічних студентів. Окреме місце посідають контракти з підтримки та розвитку інфраструктури, будинків і споруд, а також поєднання інфраструктури з послугами (доступність освіти та інфраструктури) [44]. Основними формами НОДПП щодо інфраструктури виступають такі: проектування та будівництво, підтримка та експлуатація об'єктів, будівництво під ключ та експлуатація, лізинг та придбання, розвиток об'єктів, концесії [35]. При цьому права власності можуть варіюватися від винятково державної до винятково приватної, але з певними зобов'язаннями сторін. Світовий досвід підказує, що використовуються різні моделі розвитку НОДПП, залежно від рівня розвитку економіки та пріоритетів, визначених у країні (табл. 2).

Таблиця 1

**Матриця умов надання послуг
за державно-приватного партнерства в освіті**

умови		надання	
		приватні	державні
фінансування	приватне	<ul style="list-style-type: none"> • приватні заклади освіти (школи, університети) • навчання вдома • репетиторство 	<ul style="list-style-type: none"> • отримання плати з користувачів • студентські позики
	державне	<ul style="list-style-type: none"> • ваучери • контрактні школи • чартерні школи • укладення контрактів 	<ul style="list-style-type: none"> • державні заклади освіти (школи, університети)

Джерело: складено автором за [35].

Таблиця 2

Типологія рівнів розвитку НОДПП

Частка держави	Характеристика	Рівень розвитку НОДПП
100 % державне 100 % приватне	Винятково державна система (регулювання, фінансування, надання).	відсутність
	Існують приватні інституції.	виникнення
	Субсидювання витрат приватних інституцій.	становлення
	Контрактні умови надання приватними інституціями частини освіти.	середній
	Приватне управління державними інституціями.	такий, що зростає
	Ваучери. Фінансування ходить за студентом.	інтегрований

Джерело: складено автором за [35].

Приватний сектор, громадянське суспільство та держава є основними інституційними акторами, яких може бути залучено до НОДПП, кожному з яких притаманні певні переваги та недоліки [33], що їх слід враховувати в ході прийняття рішень щодо визначення форм та інструментів розвитку НОДПП. А університети на самостійного активного гравця в цій сфері перетворюють автономія та підприємливість [8].

До позитивних характеристик ДППО відносять такі як: стимулювання розвитку конкурентних відносин в освіті, зокрема у вищій освіті; більша гнучкість контрактів, порівняно з умовами державного сектору; підвищення рівня розподілу ризиків між державним та приватним секторами [35]. Разом із тим, виокремлюють й можливі негативні особливості ДППО, а саме: зменшення державного контролю за закладами освіти внаслідок їх приватизації та монополізації партнерських зв'язків; зростання диференціації освітніх можливостей та, як наслідок, поглиблення соціальних нерівностей; втрата державними закладами освіти підтримки батьків, діти яких навчаються в приватних інституціях.

Провали в реалізації окремих проектів НОДПП зумовлено об'єктивним існуванням ризиків, усвідомлення яких є запорукою дій щодо їх мінімізації. Виокремлюють такі основні групи ризиків, що пов'язані з реалізацією проектів НОДПП – будівельно-конструкційні (пов'язані з проектуванням, будівництвом та станом об'єктів нерухомості), доступності (ресурсів, кадрів з боку недержавних партнерів) та попиту (пов'язані з коливанням попиту на послуги, що випливають з проектів) [28; 39]. З нашої точки зору, варто також виокремити ризики, що пов'язані з підзвітністю суб'єктів, віднесенням об'єктів до активів певних суб'єктів та прозорістю процесів реалізації проектів. Загалом проекти ДППО можна розглядати як інструмент зменшення ризиків, гарантування прав для підприємств та університетів, а для держави – інструмент зменшення ризиків неефективності вищої освіти та підвищення її підприємницької активності, розвитку науково-технічного прогресу.

Вибір форм ДПП найчастіше зумовлено цілями розвитку партнерств. Наприклад, в освіті такими найчастіше визначають підвищення пропозиції освітніх послуг, доступності освіти, ефективності менеджменту, удосконалення якості освіти та підзвітності, аутсорсинг окремих функцій (табл. 3).

Найчастіше недержавні партнери очікують отримання певного фінансового результату від реалізації ініціатив партнерства з державою. Хоча існують й такі варіанти фінансування, як випуск цільових, проектних облігацій, як це часто робиться в Німеччині [30]. Розгортання проектів НОДПП призводить і до нефінансових наслідків, до яких відносять підвищення доступності та вдосконалення якості освіти, ефективності менеджменту та підзвітності, розширення можливостей вибору, уникнення соціального вилучення, формування суспільного іміджу партнерів тощо (табл. 3). Крім того, найчастіше НОДПП, наприклад, проекти енергозбереження, приносять одночасно декілька наслідків. Слід виокремити і такий наслідок, як підвищення згуртованості навколо закладів освіти, перетворення їх на центр суспільної уваги, зростання значення їх інтелектуального доробку. Хоча не всі результати та наслідки можна виміряти, але до цього можна прагнути з метою ідентифікації переваг та недоліків проектів НОДПП і подальшого вдосконалення самих проектів та державної політики в цьому напрямку. Для вимірювання слід виходити з таких об'єктивних складових, як визначена мета, використання результатів, механізми реалізації, час та критерії порівняння [41].

Таблиця 3

Поєднання компонентів освітньої політики з ініціативами ДППО

Компонент	Типи програм ДППО	Цілі ДППО
Освітні послуги	субсидювання	підвищення доступності
	державне фінансування приватних / незалежних / неурядових інституцій	підвищення доступності та вдосконалення якості освіти
	ваучерні схеми	підвищення доступності та вдосконалення якості освіти, можливостей вибору; підтримка децентралізації
	схеми місць з допомогою	підвищення доступності та пропозиції освітніх послуг
	контракти з надання освітніх послуг	підвищення пропозиції освітніх послуг; підвищення доступності та вдосконалення якості освіти
	стипендіальні програми	підвищення доступності та зменшення рівня відмов від подальшого навчання
	урядові гранти приватним/незалежним інституціям	підвищення доступності
	цільове індивідуальне забезпечення	підвищення доступності та вдосконалення якості освіти
	інтегровані школи	підвищення доступності
Супутні та допоміжні послуги	репетиторські ваучери	вдосконалення якості освіти та грамотності населення
	корпоративне спонсорство інституцій	вдосконалення якості освіти та ефективності менеджменту
	підтримка фондами	вдосконалення якості освіти, надання технічної допомоги
	підтримка комп'ютерної освіти провідними ІТ компаніями	вдосконалення якості комп'ютерної освіти та освіти з використанням комп'ютерів та програмного забезпечення
	кластерні ініціативи в освіті	вдосконалення якості освіти в інтересах діючих кластерів
	ресурсні центри забезпечення якості	вдосконалення якості освіти
	додаткові освітні послуги	вдосконалення якості освіти та академічних досягнень студентів з низькими показниками

Компонент	Типи програм ДППО	Цілі ДППО
Послуги з експлуатації та управління	діяльність інституцій релігійних громад	вдосконалення якості освіти, особливо для бідних прошарків населення
	чартерні / контрактні / незалежні інституції	вдосконалення якості освіти, ефективності менеджменту та підзвітності
	корпоративні інституції	підвищення ефективності менеджменту
	програми розвитку інституцій	вдосконалення якості освіти
	національні програми забезпечення якості освіти	вдосконалення якості освіти
	зони освітньої діяльності	вдосконалення якості освіти, уникнення соціального вилучення, просування кооперації між закладами освіти
	незалежні академії спільного фінансування	підвищення ефективності менеджменту та якості освіти
Інфраструктурні та освітні послуги	будівництво нових інституцій	аутсорсинг проектування, будівництва та експлуатації нових інституцій
	ініціативи приватного фінансування	аутсорсинг проектування, будівництва та експлуатації нових інституцій
	концесії нових інституцій (15–25 років)	аутсорсинг проектування, будівництва та експлуатації нових інституцій
	інституції спільного фінансування	аутсорсинг проектування, будівництва та експлуатації нових інституцій
	лізинг державних інституцій	аутсорсинг проектування, будівництва та експлуатації інституцій
	розвиток нерухомості інституцій	аутсорсинг проектування, будівництва та експлуатації інституцій

Джерело: складено автором за [35].

Особливості досвіду окремих країн. Масштаби НОДПП значно варіюються від таких глобальних, як освітня ініціатива Світового економічного форуму², і до невеликих місцевих проєктів. У США, де ДПП розвивається понад 200 років, у середньому місті 23 з 65 основних муніципальних послуг надаються на умовах ДПП, а найбільш пріоритетними є ініціативи з розвитку інфраструктури, у т. ч. освітньої [42].

Необхідність поглиблення спеціалізації університетів за основними видами діяльності є реакцією на виклики інтернаціоналізації діяльності та гло-

² англ. World Economic Forum's Global Education Initiative.

балізації економіки знань, що вимагає можливості передачі супутніх видів діяльності іншим соціальним партнерам. Надихаючись досвідом Франції, де студентські кафе, гуртожитки, бібліотеки і навіть часом заклади рекреації та спортивні центри чи центри кар'єри не є частинами університету, у Китаї наприкінці 1999 року започаткували діяльність щодо поширення процесів соціалізації послуг з матеріально-технічного забезпечення (соціалізація логістики як процес залучення всіх соціальних партнерів до забезпечення діяльності університету) [46]. Така розстановка сил дає можливість університетам концентруватися на освітній та дослідницькій діяльності, одночасно перебуваючи в процесі активної взаємодії та кооперації із соціальними партнерами на ринкових засадах, демонструючи можливості, що створюють університети.

Важливим для нас є досвід інших країн ЄС, адже близько третини ДПП на рівні ЄС реалізуються саме в царині освіти, а особливо поширеною є така практика у Великобританії (табл. 4) [3].

Таблиця 4

**Державні зобов'язання щодо реалізації проектів ДПП в країнах ЄС,
% ВВП**

Країна	2011	2012	2013	Обсяг державних витрат на освіту, 2011	Обсяг витрат на НДДКР, 2013
Бельгія	0,03	0,07	0,15	6,55	2,28
Данія	д. н.	д. н.	0,13	8,75	3,05
Естонія	д. н.	д. н.	0,23	5,16	1,74
Ірландія	д. н.	д. н.	2,83	6,15	1,58
Греція	0	0,01	0,01	д. н.	0,78
Іспанія	д. н.	д. н.	0,28	4,82	1,24
Хорватія	0,15	0,14	0,13	4,21	0,81
Італія	0,02	0,02	0,02	4,29	1,25
Латвія	0,04	0,03	0,03	4,96	0,6
Угорщина	2,44	2,34	2,18	4,71	1,41
Нідерланди	0,2	0,26	0,39	5,93	1,98
Португалія	5,32	5,35	5,12	5,27	1,36
Словаччина	д. н.	д. н.	1,44	4,06	0,83
Фінляндія	0	0	0,03	6,76	3,32
Великобританія	2,1	1,99	1,89	5,98	1,63

Складено автором за [25–27].

Так, в університеті Кембріджу пропонують розглядати НОДПП як інструмент подолання бідності та соціальної маргіналізації суспільства, а самі активно використовують можливості фондів ендавменту [29]. Особливе місце у світовому досвіді розвитку ДППО посідають Нідерланди, де з 1850 до 2000 року частка приватних шкіл поступово зросла з 0 до 70 %, а самі приватні школи демонструють можливість розбудови певної моделі, що забезпечує доступність та якість в освіті [35]. Показники розвитку НОДПП університетів використовують у складанні балансів знань в Австрії [32].

Як бачимо з таблиці (на жаль, не для всіх країн доступні такі дані, що обмежує можливості проведення економетричного аналізу), у більшості країн ЄС ініціативи НОДПП надають освітнім інституціям доволі значні обсяги фінансової підтримки (табл. 4). В окремих країнах вони навіть перевищують чи їх можна зіставити з обсягами витрат, що спрямовуються на НДДКР.

У країнах ЄС реалізація ініціатив НОДПП тісно пов'язана з процедурою державних закупівель [38]. Залежно від використовуваних ресурсів та отримуваних результатів можуть використовуватися різні процедури (відкрита, обмежена, конкурентна чи торги), які мають різний рівень гнучкості щодо учасників і прозорості процедур та отримуваних результатів, адже одна справа, коли йдеться про фінансові ресурси, а зовсім інша – про інтелектуальну власність чи інтелектуальний капітал. Слід також розуміти, що НОДПП може використовуватися для зловживання монопольним становищем, що виникає в такий спосіб, тому ЄС уніс відповідні застереження до директив щодо державних закупівель, у т. ч. науково-освітніх послуг [18]. Незважаючи на існування певних законодавчих недоліків, у ЄС перейшли до практичної реалізації ідеї НОДПП. Так, науково-дослідницьке партнерство найчастіше відбувається в межах рамкових програм, а на національному рівні все залежить від рівня розвитку країни. Сьомою рамковою програмою було запроваджено спільні технологічні ініціативи, як інститут партнерства різних сторін. У результаті було сформовано низку індивідуальних ініціатив, а саме: інноваційна медицина; аеронавтика та авіаційний транспорт (чисте небо); паливні елементи і водень; вбудовані обчислювальні системи; технології наноелектроніки. У рамках програми Горизонт 2020 частина ініціатив отримала друге життя, а частина трансформувалася та виникли нові³, а саме [23]:

- інноваційна медицина-2 (спільний бюджет ЄС та приватних партнерів 3,2 млрд євро);
- паливні елементи і водень-2 (1,3 млрд євро);
- чисте небо-2 (4 млрд євро)

³ При цьому розподіл коштів між бюджетом ЄС та приватними джерелами становитиме 50/50, хоча в окремих випадках додаткове фінансування надаватиметься зацікавленими країнами ЄС. Так з 22 млрд євро 8 млрд євро надасть бюджет ЄС, 10 – підприємства та 4 – країни ЄС.

- промисловість біотехнологій (3,7 млрд євро);
- електронні компоненти та системи (5 млрд євро).

Одночасно Єврокомісія в рамках програми Горизонт 2020 започаткувала низку контрактних партнерств, за якими розподіл 6 млрд євро відбуватиметься на конкурентних, конкурсних засадах, а саме: фабрики майбутнього (1,15 млрд євро), енергоефективні будинки (0,6 млрд євро), європейська ініціатива щодо зелених транспортних засобів (1 млрд євро), промисловість сталого процесу (0,9 млрд євро), фотоніка (0,7 млрд євро), робототехніка (0,7 млрд євро), високопродуктивні обчислення (0,7 млрд євро) та розвинені 5G мережі майбутнього Інтернету (0,75 млрд євро) [24]. Доволі чітко ЄС посилає сигнал, що ДПП в науці та освіті використовується для забезпечення конкурентоспроможності економіки в майбутньому [17]. Досвід розвитку галузі біотехнологій доводить, що для науковців, які працюють за межами основного професійного поля, надзвичайно критичним є налагодження зовнішніх партнерських зв'язків у сферах НДДКР та фінансів, але разом зі зростанням кількості таких партнерств у галузі та їх інституціоналізацією зменшується їхня критичність, особливо щодо фінансових аспектів [34].

У найменш розвинених країнах, депресивних регіонах країн більш розвинених ДППО часто розглядається чи не єдиною можливістю забезпечення базовою та середньою освітою широких верств населення. У розвинених країнах НОДПП розглядається як одна з форм налагодження співробітництва між державою, закладами освіти та підприємствами на доповнення таких, як їх інтеграція в межах інноваційних систем, формування та експлуатація національного інтелектуального капіталу, двостороннього співробітництва партнерів (державо-підприємства, підприємства-університети, університети-державо), більш ефективного виконання сторонами своїх місій.

У країнах Перської затоки (Катар, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати) та країнах Північної Африки і Близького Сходу, де міцні зв'язки з європейськими та американськими університетами, з початку 1990-х освіта використовується для таких основних цілей, як подолання безграмотності, диверсифікація економік, що базуються на енергоносіях, та збереження культурної єдності [43]. Доволі поширеною в них є думка, що виробництво знань та їх розподіл вимагають обміну ідеями, які, у свою чергу, спираються на певні культурні традиції, умови, включаючи права, довіру, розподіл обов'язків між різними знаннєвими партнерами, інституційними режимами, стратегіями та всім іншим «соціальним багажем», що робить необхідним процес адаптації цінностей економіки знань у кожній країні [36].

Розвиток НОДПП в Україні. У ЄС наполягають на створенні в держорганах окремих підрозділів, що опікуватимуться питаннями ДПП, зокрема моніторингом, аналізом результатів та потреб, фінансуванням, підбором кадрів, локалізацією, управлінням інтересами зацікавлених сторін та окремими проектами, розвитком політики, обміном досвіду, розробкою типо-

вих документів та рекомендацій [21]. Наприклад, в Україні питання ДПП покладено на Департамент інвестиційно-інноваційної політики та розвитку державно-приватного партнерства Міністерства економічного розвитку і торгівлі. Однак слід визнати, що, як засвідчує світовий досвід, залежно від рівня, такі функції може бути покладено і на окремих виконавців. Очевидно, що в Міністерстві освіти та науки також має бути такий департамент. Одночасно на загальнодержавному рівні координація питань ДПП має знаходити належне відображення та використання в інтересах соціально-економічного розвитку країни та окремих регіонів. Зауважимо, що сторони НОДПП можуть виконувати функції концесіонера, постачальника, учасника, донора, інвестора чи адвоката [14].

На жаль, у профільному законі напряду не визначено, що ДПП може мати місце в освітній сфері, але все ж визначено напрями, які можуть становити інтерес для закладів освіти, а саме: культура та спорт, управління нерухомістю, інші сфери здійснення державно-приватного партнерства (освіта, наука, ІТ) [10]. Хоча Україна робить лише перші кроки в цьому напрямку, але вони можуть спиратися на дослідження широкого міжнародного досвіду.

У світовій практиці розвиток форм НОДПП еволюціонував від домінування форм на засадах ринкової контрактиції до інституційно-інтегрованих форм, які на початок ХХІ століття становили до 97 % [4]. Однак Україні в сучасних умовах стану державного управління і фінансів, несприйняття корупції варто зробити наголос на диверсифікації, що можливо передусім завдяки контрактним формам, хоч інституційні форми є більш тривалими та перспективними. Диверсифікація форм та суб'єктів дасть змогу м'яко подолати один з вітчизняних недоліків, що полягає в переважному співробітництві держави з великим бізнесом [4]. Державні гарантії збереження та захисту прав партнерів на основі обліку можуть стати тим фактором, який, разом із розширенням автономії університетів, спонукатиме до активізації ініціатив НОДПП, та, що особливо важливо, ефективного використання інтелектуального ресурсу вітчизняних університетів.

Експерти виокремлюють низку чинників успішного налагодження НОДПП, а саме: спільне бачення місії та цілей, залучення ініціативного лідера, спроможність домовлятися з нетрадиційними партнерами, політична воля та державна підтримка, прозорість і підзвітність, підтримка результатів та узгоджені індикатори вимірювання результатів [14]. Одним з прикладів спроб налагодити НОДПП є проведення форумів спілкування зацікавлених сторін, наприклад, таких, які проводять у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана⁴.

Інститут законодавства Верховної Ради України спільно з Національним університетом біоресурсів та природокористування у 2012 році прово-

4 Йдеться про другий міжнародний бізнес-форум «Наука – бізнес – освіта: стратегічне партнерство» у КНЕУ.

дили круглий стіл для стимулювання використання механізмів партнерства між державними вищими навчальними закладами та приватними інвесторами [11]. На ньому обговорювали проблеми співвідношення публічних і приватних інтересів у сфері вищої освіти, форми, види та ризики, перспективи розвитку ДПП в Україні, а також пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про державно-приватне партнерство» стосовно створення законодавчих умов для розгортання НОДПП. Представники ВНЗ досі констатують недостатність нормативно-правової бази, яка забезпечувала б участь приватного сектору в отриманні позабюджетних коштів державними університетами, що засвідчує їхню недостатню автономію в управлінні фінансовими ресурсами, обмеження ініціативності та креативності. Разом із тим, новий закон «Про вищу освіту» 2014 року встановлює принцип державного сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти, тому схоже, що справа за ініціативними партнерами.

Реалізація потенціалу розвитку НОДПП в Україні на даний момент можлива завдяки послідовній а) ідентифікації наявних усталених партнерств, які доволі часто не знаходять правової визначеності; б) дослідженні проблем розвитку НОДПП; в) ужиттю заходів щодо стимулювання НОДПП. Прикладом ДППО є неофіційно відомі факти того, чого коштує батькам навчання дітей у середній школі чи вступ та навчання в університетах. Підприємства доволі часто співпрацюють із закладами професійно-технічної освіти на договірних основах, але не називаючи це формою НОДПП. Тому узагальнення та ідентифікація прихованих партнерств можуть стати імпульсом для розвитку нових взаємовигідних відносин.

Висновки. Науково-освітнє ДПП слід розглядати як узагальнювальне поняття реалізації ініціатив ДПП у сферах науки, освіти та пов'язаних із ними. Розвиток ДПП у сферах науки, досліджень, початкової, середньої, професійно-технічної та вищої освіти мають свою специфіку та потребують поглиблених досліджень. Підтримуючи розвиток НОДПП, держава спирається передусім на мобілізацію національних ресурсів, чим створює передумови для сталого соціально-економічного розвитку. Воно є одним з каналів пошуку сфер застосування для вітчизняних капіталів, особливо як альтернатива виходу за кордон. Використання конкурентних переваг вітчизняних компаній усередині країни зумовлює зміцнення їхніх конкурентних позицій на глобальних ринках, чим формує міжнародну конкурентоспроможність національної економіки.

Досвід розвитку НОДПП на рівні окремих країн та регіонів ЄС потребує більш детального дослідження, яке може привнести ідеї для його активізації в Україні, котра, як європейська країна, має значні перспективи щодо використання потенціалу НОДПП для реалізації визначених національних інтересів. Спостерігаємо існування доволі значних розбіжностей за рівнем інтенсивності НОДПП у країнах ЄС, які, однак, об'єднує спільне законодавство щодо регулювання державних закупівель.

У шкільній освіті ДППО буде обмежуватися переважно проектами, що мають значне соціальне навантаження. Надзвичайно високою має бути зацікавленість підприємств та органів місцевої влади в розвитку НОДПП на рівні професійно-технічної освіти. Говорячи про вищу освіту, слід не лише ідентифікувати можливості щодо розвитку освітніх та науково-дослідницьких ініціатив, а й комбінувати їх в інтересах сторін. Діяльність щодо комерціалізації результатів наукових досліджень університетів стає неможливою без співпраці між освітнім та корпоративними секторами в окреслених державою умовах, хоча можливі винятки, для яких підприємницьким університетам потрібні капітал, автономія та підприємливість.

Ефективне використання НОДПП в стратегіях соціально-економічного розвитку дає можливість створення не лише знанневих міст, а й підприємств із високим міжнародним і національним конкурентним статусом, високорозвинених економіки та суспільства.

Література

1. Авксєтьєв М. Ю. Державно-приватне партнерство як сучасний механізм залучення інвестицій в інфраструктурні галузі України: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / М. Ю. Авксєтьєв / НДЕІ Міністерства економіки України. – К., 2010. – 22 с.
2. Архипов А. Ю., Шевчук Е. В. Государственно-частное партнерство как институт модернизации сферы образовательных услуг: международный и отечественный опыт: монография / А. Ю. Архипов, Е. В. Шевчук. – М.: Вузовская книга, 2013. – 196 с.
3. Безбах Н. В. Використання зарубіжного досвіду в розвитку державно-приватного партнерства в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Bezbach.pdf>.
4. Головінов О. М., Дмитриченко Л. А. Науково-практичні аспекти державно-приватного партнерства в освіті // Економіка та право: Економіка праці, соціальна економіка та політика. – 2013. – № 1. – С. 84–89.
5. Гриценко Л. Л. Державно-приватне партнерство в контексті реалізації стабілізаційної політики держави / Л. Л. Гриценко // Економіка і регіон : Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. – 2012. – № 2 (33). – С. 19–24.
6. Гриценко Л. Л. Розвиток інвестиційної політики на засадах взаємодії держави та бізнесу: методологія і практика : автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03 / Л. Л. Гриценко / ДВНЗ «Українська академія банківської

- справи НБУ» – Суми, 2013. – 40 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uabs.edu.ua/images/stories/sc_autoref/2013/1249_Hritcenko.pdf.
7. Гуриненко О. М. Розвиток спеціальних форм міжнародного економічного співробітництва (на прикладі концесій) : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / О. М. Гуриненко / ДВНЗ КНЕУ імені Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2012. – 20 с.
 8. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні : монографія / [А. Ф. Павленко, Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова, Д. О. Ільницький та ін.] ; за заг. ред. д. е. н., проф. А. Ф. Павленка та д. е. н., проф. Л. Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2014. – 550 [2] с.
 9. Закон України Про вищу освіту.
 10. Закон України Про державно-приватне партнерство // Офіційний вісник України. 09.08.2010. – № 58. – С. 17.
 11. Партнерство державного та приватного секторів. Інститут законодавства ВРУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=52958>.
 12. Хусаїнов Р. В. Державно-приватне партнерство в системі вищої освіти України / Р. В. Хусаїнов // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2/2. – С. 190–196.
 13. Abrahams L., FitzGerald P. (2012, September) Would «Good» Values Yield Good «Value»? Positioning Higher Education in an Emerging Knowledge Economy. *Journal of the Knowledge Economy*, 10/09, 1–13.
 14. Building on the Monterrey Consensus: The Growing Role of Public-Private Partnerships in Mobilizing Resources for Development. (2005, September) WEFForum. UN High-level Plenary Meeting On Financing for Development, 108 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.weforum.org/pdf/un_final_report.pdf.
 15. Changing Modes: New knowledge production and its implications for higher education in South Africa. / Andre Kraak (ed). – HSRC Press – 2000. – 199 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.201.1138&rep=rep1&type=pdf>.
 16. Commission interpretative communication on the application of Community law on Public Procurement and Concessions to institutionalised PPP (IPPP). (2008) Commission of the European Communities. Brussels, 05.02.2008. C(2007)6661. – 9 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/docs/ppp/comm_2007_6661_en.pdf.
 17. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Mobilising private and public investment for recovery and long

- term structural change: developing Public Private Partnerships. (2009) COM/2009/0615 final [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52009DC0615>.
18. Directive 2004/18/EC of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004 on the coordination of procedures for the award of public works contracts, public supply contracts and public service contracts. OJ L 134, 30.4.2004, p. 114 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1398241451734&uri=CELEX:02004L0018-20090821>.
 19. Draxler A. (2008) New partnerships for EFA: Building on experience. UNESCO-IIEP/World Economic Forum. – 113 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/pdf/GEI/Partnerships.pdf>.
 20. Ernst D., Kim L. (2002, December) Global production networks, knowledge diffusion, and local capability formation. *Research Policy*, 31 (8–9), 1417–1429.
 21. Establishing and Reforming PPP Units: Analysis of EPEC Member PPP Units and lessons learnt. (2014) EIB:European PPP Expertise Centre, 09, 74 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eib.org/epec/resources/publications/epec_establishing_and_reforming_ppp_units_en.pdf.
 22. Etkowitz H., Leydesdorff L. (2000). The Dynamics of Innovation: From National Systems and «Mode 2» to a Triple Helix of University-Industry-Government Relations. *Research Policy*, 29(2), 109–123.
 23. EU and industry join forces to invest €22 billion in research and innovation. European Commission. (2013, 10 July) Press release. Brussels [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-668_en.htm.
 24. EU industrial leadership gets boost through eight new research partnerships. European Commission. (2013, 17 December) Press release. Brussels [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1261_en.pdf.
 25. Eurostat Database. Gross domestic expenditure on R&D [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_20&plugin=1.
 26. Eurostat Database. Liabilities related to private-public partnerships (PPPs) recorded off-balance sheet of government [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_cl_ppp&lang=en.
 27. Eurostat Database. Public expenditure on education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc510&plugin=1>.

28. Eurostat Treatment of Public-Private Partnerships: Purposes, Methodology and Recent Trends. (2010). EIB: European PPP Expertise Centre, 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eib.org/eppec/resources/eppec-eurostat-statistical-treatment-of-ppps.pdf>.
29. Fennell S. (2010, October) Public-Private Partnerships and Educational Outcomes: New Conceptual and Methodological Approaches / RECOUP Working Paper No. 37, 25 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ceid.educ.cam.ac.uk/researchprogrammes/recoup/publications/workingpapers/WP37-PPP_and_Educational_Outcomes.pdf.
30. Financing PPPs with project bonds in Germany: An analysis of procurement issues. (2013, July). Freshfields Bruckhaus Deringer & EPEC, 19 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eib.org/eppec/resources/financing-ppps-project-bonds-in-germany-july-2013pdf1.pdf>.
31. Garcia B. C., Chavez D. (2014) Network-based innovation systems: A capital base for the Monterrey city-region, Mexico. *Expert Systems with Applications*, 41, 5636–5646.
32. Habersam M., Piber M., Skoog M. (2013) Knowledge balance sheets in Austrian universities: The implementation, use, and re-shaping of measurement and management practices. *Critical Perspectives on Accounting*, 24, 319–337.
33. Latham M. (2009, March) Public-Private Partnerships in Education., IFC: CfBT Education Trust, 11 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nuffic.nl/en/library/public-private-partnerships-in-education.pdf>.
34. Luo X. R., Koput K. W., Powell W. W. (2009) Intellectual capital or signal? The effects of scientists on alliance formation in knowledge-intensive industries. *Research Policy*, 38, 1313–1325.
35. Patrinos, Harry Anthony. (2009) The role and impact of public-private partnerships in education / Harry Anthony Patrinos, Felipe Barrera-Osorio, and Juliana Guáqueta. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – 100 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ungei.org/files/Role_Impact_PPP_Education.pdf.
36. Peters M. A. (2008). «Education and the Knowledge Economy». In G. Hearn, and D. Rooney, (Eds). *Knowledge Policy: Challenges for the 21st Century*. Cheltenham: Edward Elgar.
37. Problems of Inequality in Science, Technology, and Innovation Policy / Cozzens S. E., Kallerud E., Ackers L., Gill B., Harper J., Pereira T. S., Zarb-Adami N. – James Martin Institute Working Paper 5. Project Deliverable 2. April 2007, 35 p.

38. Procurement of PPP and the use of Competitive Dialogue in Europe: A review of public sector practices across the EU (2010). EIB: European PPP Expertise Centre, 11, 38 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eib.org/eppec/resources/eppec-procurement-and-cd-public.pdf>.
39. Risk Distribution and Balance Sheet Treatment: Practical Guide. (2014). EIB: European PPP Expertise Centre. Second Edition, 11, 40 p.
40. Schipper S. (2014, January) The Financial Crisis and the Hegemony of Urban Neoliberalism: Lessons from Frankfurt am Main. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38.1, 236–255.
41. The Non-Financial Benefits of PPPs: A Review of Concepts and Methodology (2011). EIB: European PPP Expertise Centre. – 06, 26 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eib.org/eppec/resources/eppec-non-financial-benefits-of-ppps-public.pdf>.
42. Top ten facts about PPPS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ncppp.org/ppp-basics/top-ten-facts-about-ppps/>
43. Weber A. S. (2011) The role of education in knowledge economies in developing countries. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 15, 2589–2594.
44. World Bank. (2006) Colombia Contracting Education Services. Report 31841-CO. Washington, DC. – 69 p.
45. World Economic Forum's Global Education Initiative [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/videos/global-education-initiative>.
46. Xu Yongfan (2012) The Study on University Financial Management under Knowledge Economy. *Physics Procedia. 2012 International Conference on Medical Physics and Biomedical Engineering*, 33, 1913–1919.
47. Yigitcanlar T. (2014) Position paper: benchmarking the performance of global and emerging knowledge cities. *Expert Systems with Applications*, 35 p.
48. Yigitcanlar T., Lönnqvist A. (2013) Benchmarking knowledge-based urban development performance: Results from the international comparison of Helsinki. *Cities*, 31, 357–369.
49. Youtie J., Shapira P. (2008) Building an innovation hub: A case study of the transformation of university roles in regional technological and economic development. *Research Policy*, 37, 1188–1204.